

Kelemen Lajos

Születtem Marosvásárhelyt

Önéletrajzi feljegyzések

A töredékekből összeállította,
bevezetővel és jegyzetekkel ellátta

Gaal György

KOMP-PRESS
Korunk Baráti Társaság
Kolozsvár 1993

meg volt erősítve, s midőn a rendes menetelő magyar se-
reg sikerét biztosra véve zárt, négyes sorokban 600 lépésre
ért az országúton, nyolc várágyúból egyszerre kapott tüzet.
Az élen haladó vezérkarból gr. Mikes Kelemen ezredes
lovassági parancsnoknak, egy majdnem öles termetű gyö-
nyörű férfi- és katonaszépségnek a fejét, gr. Eszterházy
Kálmán huszár hadnagynak válla alól a bal karját tépte le
az ágyúgolyó. A kis termetű Bemnek azonban az ágyúgo-
lyó kevéssel a feje fölött süvített el, s ő sértetlen maradt.

A beállott meglepő katasztrófa megzavarta és hátrá-
lásra kényszerítette a magyar haderőt, mely a várágyúk ha-
tárvonalaán túl foglalt állást, s aztán megkezdődött az a
küzdelem, melyről a jelenvolt Petőfi Sándor, a költő,
„Négy nap dörgött az ágyú...” kezdetű költeményét írta.
Végeredményben az osztrák haderő maradt ura a véres
csatátérnek, melyről végül is [Bem] megkezdte visszavonu-
lását a Maros völgye felé. Piskiné a Sztrigy országúti hídja
birtokáért folytatott újabb súlyos küzdelem után... [hiány-
zik a folytatás]

Ahogy emlékszem, édesanyánk elmenetele után
mintegy három hónap múlva megtörtént szülők között a
kibékülés. Előzményeit nem tudom. Édesanyánk
M[aros]v[ásárhely]re érkezve Soós F.-né keresztanyámtól
egy délfelé jött haza a házhoz. Mi, Róza testvéremmel úgy
el voltunk idegedenedve, hogy szinte féltünk tőle, s nem tud-
tunk örvideni se hazajöttének. Sírva csókolt meg minket
s gondunkat viselt nagyanyánkat.

Olvasástanulás, beiratkozás a Református Kollégiumba

Megindult az új élet.

A régiből is ott kísértettek annak kellemetlen árnyé-
kai. Félték és bizalmatlan lettem, s ez a két vonás legalább
egy évtizedig megmaradt a lelkemben.

Ekkor, édesanyánk hazatértéig mi, a két nagyobb testvér már ábécé-gyakorló múzsafiakká serdültünk. Édesapánk tanított meg írni és olvasni, s ezt minden nap gyakoroltuk. Első elemi osztályba sohase jártam. Az apám házi iskolája volt az én első elemi osztályom. Édesapám az olvasókönyvben megmutatta, hogy mit olvassak el, s mégpedig nemcsak egyszer, hanem többször is. Én aztán az ő meghagyásának mindennap hűségesen eleget tettem. A kihagyott olvasnivalót legalább kétszer v[agy] háromszor hangosan felolvastam. Többször felesleges volt, mert ennyi gyakorlat után már legtöbbször — jó felfogásom mellett — a feladatot szóról szóra el tudtam mondani. Sokszor olvastam emellett önként előmbe került különböző könyvekből is.

A könyveket azelőtt is szerettem és bújtam, mielőtt olvasni tudtam volna. Öt év körüli gyermekkoromban történt, hogy talán egyik csütörtöki vásárosnapon bejött Szenháromságról Désfalvy Pataky László bátyánk, ki édesapámnak gyermekkorától barátja volt. Neki három, korban utána következő leánytestvére volt, kiket már kisgyermekkoromban ismertem: Mária, ki Désfalvára Muzsnay Sámuel ottani birtokos nemesemberhez, Krisztina, ki Medeséri Ferenczi András akkor[i] kisbirtokoshoz, későbbi kishivatalnokhoz, s Ágnes, ki Nyáradgálfalvára Gálfalvy Zsiga kisbirtokos nemeshez ment férjhez. Közülük Ferenczi András és felesége legalábbis havonta egyszer, de néha többször is bejártak M[aros]v[ásár]helyre, s ilyenkor a legtöbbször hozzánk is ellátogattak, vagy ritkábban oda is szálltak.

Egy ilyen alkalommal történt, hogy én a **A nép zászlója** című képes hetilap édesapámnak meglevő 1867. évi folyamának¹¹ kemény táblájú kötetét forgatva, a képek alá nyomott magyarázó szövegen mutatóujjamat végighúzva szóról szóra hangosan mondtam az aláírás szövegét. Pa-

taky László bátyánk ámulva és szinte megdöbbenve szólott édesapámhoz:

— Az Istenért, Miklós, csak nem kínozzátok ezt a gyermeket ilyen kis korában olvasni tanítással?! Az ilyen korai erőszakolás a gyermek agyában később megbosszulhatja magát.

Édesapám jól tudta, hogy én a képek alá nyomott szövegeket a kötet többszöri forgatásával és a nekem elég sokszor ismételt felolvasások hallásából jó emlékezőtehetségem alapján szóról szóra tudom. Őszintén meg is mondta ezt a csodálkozó rokonoknak, akiknek azonban a nyert felvilágosítás után is csak az a véleményük maradt, hogy nekem nem közönséges eszem van, s belőlem — ha az Isten megtart — még híres tudóseMBER lehet.

Nekem természetesen vajmi kevés közöm volt a jóindulatú rokon vélekedéshez, de annyit apró gyermek létemre is megértettem és kiéreztem, hogy amit a rokonok mondanak, az nem rossz és nem válna káromra, s ezen bátorságra kapva, máskor is szívesen forgattam előttük a **A nép zászlóját** vagy egy-egy olyan könyvet, melynek képaláírásait a többszöri használatból vagy gyakorlatból megismertem.

Telt az idő, s közeledett az én iskolába belépésem napja. Ez hosszú életemnek egyik legnevezetesebb napjává lett és nőtt. Minden ismeretlen, új volt előttem, s azért van az, hogy minden, ami iskolába jutással az első napon történt velem, oly mély benyomással járt, és oly erős hatást tett reám, hogy abból az azóta letelt több mint háromnegyed század majdnem semmit se törölt ki, egyes mozzanatokra oly híven és élénken emlékezem ma is, mintha csak napokkal ezelőtt történtek volna.

1885. szeptember legelején, talán másodikán, édesapám magával vitt, hogy beírasson tanulónak a Ref[ormátus] Koll[égium] elemi iskolájába. A Ref[ormátus] Kollégiumban működő elemi iskolának nem volt csak II.–

IV. osztálya. Mind a három osztályban egy-egy Nagy-enyeden végzett ref[ormátus] teológus tanított, akik a tanvezető tanár alá tartoztak, aki az elemi osztályok közös igazgatója volt. Egész életemre kihatott kedves jó tanárom, Koncz József volt akkor a kollégium elemi iskolájának tanvezetője. A teológusok pedig rendszeren egy évig, vagy ritkábban tovább is tanítottak, amíg valamelyik M[aros]v[ásár]hely környéki egyházközség papnak megválaszt[otta őket].

Az iskolai beíratásom nagyon kevés formasággal, úgyszólván családiasan történt. Édesapám mint a m[aros]v[ásár]helyi Ref[ormátus] Koll[égium] egykori diákja évekig tanítványa volt Koncz Józsefnek. Valaha az 1860-as évek derekán szintén ő írta be a kollégiumba tanulónak. Ez is közrehatott az érintkezés közvetlensége s a beírás egyszerűsége irányába.

— Na, elhozta az úrfit beírtani? — szólott Koncz bácsi apámhoz belépésünk és köszönésünk után.

— El. Itt az ideje, hogy iskolába kerüljön.

— Na, hogy hívnak téged? — kérdezte felém fordulva Koncz bácsi.

— Kelemen Lajosnak — vágtam ki elég bátran és hangosan a feleletet.

— Hány éves vagy?

— Kilencben járok.

— Tudsz-e olvasni és írni? — folytatódott a kérdés.

— Tudok — feleltem bátran.

— Na lássuk — mondotta Koncz bácsi egy kinyitott vastagocska könyvet a kezembe adva. Aztán ujját az egyik sor elejére téve hozzátette —, olvasd, innen.

Olvasni jól tudtam. Ment, mint a karikacsapás. Négy-öt sor után Koncz bácsi kimondotta, hogy jól van, elég.

— Hát írni tudsz-e? — kérdezett tovább.

— Tudok — feleltem nekibátorodva.

— Na, írd le erre a papirostra a nevedet — folytatódott a kérdés, s a papirost átadta nekem. Leírtam a nevetem.

— Jó írása van, mint az apjának — jegyezte meg Koncz bácsi.

— Na, írd le annak a városnak a nevét, amelyikben lakunk — folytatta.

Leírtam Marosvásárhely nevét, de csak kis kezdőbetűvel.

— Na, hát a szülővárosod nevét nagy kezdőbetűvel kell írni — volt a javító bírálat.

Nekem a leghalványabb sejtelmem se volt, hogy miért kell a Marosvásárhely nevét nagy kezdőbetűvel írni, de siettem a kisbetűt nagyra kijavítani.

— Elég is lesz ebből — mondotta Koncz bácsi.

— Hát számolni tudsz-e? — kérdezett tovább.

— Tudok — feleltem jóhiszeműleg a tudatlanság vakmerőségével.

— Na, számolj el 1-től 10-ig!

Gyorsan megtörtént, mert édesanyám, mint legnagyobb fiúgyermeket, legtöbbször engem küldött az utcában a tőlünk mintegy 100-200 lépésre, a mi házsorunkban lévő Reich Károly-féle kiskereskedésbe apróbb bevásárlásokra, s így, ezen az úton a krajcártól a forintig terjedő pénzismerettel kapcsolatban valamennyi gyakorlatot szerezttem a számolásban is.

— Na, most számolj tovább kettővel, föl húszig!

Ezt már csak most gyakoroltam először, de lassacskán hibátlanul elcsúszott.

— Most már folytasd a számolást tízzel föl húsztól százig.

Ezt soha nemcsak nem gyakoroltam, de még csak nem is hallottam. Hátha még azt is tudtam volna, hogy

százan felül is vannak számok! De nekem a számok végtelen sorából akkor még a száznál több nem jutott tudtomra.

Nagy szerencsémre Koncz bácsi megelégette a kérézést, s én anélkül, hogy tudtam volna, sikerrel átestem életem legelső vizsgáján. Koncz bácsi beírt a második elemi osztály névkönyvébe, s azzal én a drága jó, nagy és szépeplékű marosvásárhelyi Református Kollégium rendszeres tanulója sorába kerültem.

Koncz bácsinak a Minoriták temploma és zárdája déli tőzomszédságában, a Bolyaiak egykori tanári szállásában volt a lakása. Innen indultunk illő köszönet és elbúcsúzás után az akkori Nagyközön, a későbbi Bolyai utcán, fel az egyenesben még száz lépésre, s a közbeeső kollégiumi tornakert megkerülésével sem sokkal messzebb eső kollégium-épületébe.

A minoriták telke, a kollégium múltja, épülete

[A mai Bolyai utca] Transylvania szálló és kávéházzal szembe eső oldala elmaradottságából évekig semmit se veszített. Ez a terület mint hatalmas belsőség a minorita rend tulajdonában volt, s ezek se nem építkeztek, se el nem adtak belőle, hogy mások építkezessenek, s ezzel azon a vonalon és környékén nagy területen megállítottak minden fejlődést és szépítést.

Jól emlékezem arra, hogy a hatalmas, akkor félig puszta belsőség legalján, a Transylvániával átellenben egy gyarló kis, talán kétszobás, sárgára meszelt rozoga házacská idétlenkedett, s onnan föl a minorita temetőig csak az elhanyagolt puszta felburjánzott telek kietlenkedett. Ez a nagy hely akkor már igazán útjában állott azon a tájon a város fejlődésének.

A postaépülettel szemben aztán egy másik gyarló, szennyes, sárgára meszelt kis házacská bújt meg. Jól em-